

CERCETAREA PSIHOLOGICĂ ÎN SPAȚIUL ACADEMIC ÎNTRE EXIGENȚĂ ȘTIINȚIFICĂ, PLAGIAT ȘI CREAȚIE ORIGINALĂ

Maria-Elena OSICEANU¹

osiceanum@gmail.com

ABSTRACT

Starting from an extremely „hot” and very discussed topic in our days - the plagiarism - this paper brings to the fore several issues in which the research in psychology is facing to a series of transgressions of the norms and rules which should be, in principle, respected, in any field of science. Psychology has gained with difficulty the status of science (in the absence of the laws, methods and, especially, of the „object”). The criteria of rigor to which psychology has to comply are slightly different from those for exact sciences or the rest of the social and human sciences. When the knowing subject is an integral part of the known object, and the „detachment” of the scientist is almost impossible, not only the share of originality and novelty, but normative and relevance are difficult to determine, too. In these situations, quasi-confusing, not only the scientific exigency, but equally, the ethical exigency too (very special in psychology!), must be fulfilled. To all these issues, of relative „vulnerability”, specific to the psychological research, a common scourge is added, in present time, to the most of the sciences: „the fraud” by copying, by taking the ownership or accountability of the results of a scientific research etc., in a single word through by „intellectual theft”.

KEYWORDS: forgery; intellectual theft; plagiarism; psychological research; scientific integrity; originality; creation/ creativity.

1. Introducere sau „ce este plagiatul?”

Multă vreme ignorat sau trecut cu bună știință sub tăcere, subiectul atât de discutat al zilelor noastre, acela al plagiatului, riscă să intre sub semnul derizoriului și ridicolului, pentru a dispărea din nou în negura uitării și indiferenței, dacă nu este abordat cu maximă corectitudine, seriozitate, luciditate, importanță, echilibru și, mai ales, cu implicare din partea profesioniștilor tuturor domeniilor. Iar, dacă astăzi vedem unele cariere politice - și, ce-i drept, foarte rar (mai ales atunci când interferează cu politicul!) - și științifice, ale unor persoane, distruse din cauza plagiatului, nu trebuie pierdut niciodată din vedere că, în baza aceluiași plagiat, respectivele persoane au „devenit” sau, mai bine spus au „parvenit” în funcții sau posturi pe care, în condiții de corectitudine și etică profesională, nu le-ar fi deținut, poate, niciodată. Dezonoare, discreditare, marginalizare, excludere, acestea sunt atitudinile manifestate de o societate înșelată în așteptările ei cele mai profunde, ce țin de considerație și respect, o societate în care, valorile plasate în postura de ideal, nu s-au dovedit a fi decât niște „farsori intelectuali”. Manifestările de dispreț, amestecate cu milă sunt consecința firească a admirației dezamăgite...

Dacă în literatură, muzică și artă, plagiatul este mai ușor de identificat, întrucât produsele activității creatoare au un specific anume, iar pasta, falsul sau lipsa de originalitate sunt „vizibile” și pentru ochii publicului larg, în domeniul științific, caracterul, de multe ori insidios și pervers al plagiatului, face ca fraudă să fie depistată mai greu și nu de orice „neavizat”. Plagiatul este „hoție subțire” care, odată dovedită, ar trebui și cel mai aspru pedepsită!

Plagiatul în știință ruinează drumul cercetătorului și îl împiedică să-și atingă scopurile. După cum comenta un redactor de la o revistă academică: „incidentele de plagiat în știință corup sufletul infractorului” (Betts, 1992, p. 289 în Pecorari, 2008, p. 2). Riscul este cu atât mai mare, cu cât fraudă intelectuală a omului de știință contribuie, în mod implicit și negativ, la erodarea integrității

¹ Conf. univ. dr., Universitatea Tehnică de Construcții București; Divizia de Istoria Științei, CRIFST.

disciplinei în cauză și, consecința imediată este diminuarea stimei omului de rând față de știința respectivă. Și mai grav, dacă fenomenul de plagiat/ fraudă intelectuală riscă să se extindă pe scară largă și să se permanentizeze în știință, aceasta ar putea, în cele din urmă, să fie distrusă și să dispară.

Dar ce este plagiatul? Plagiatul reprezintă însușirea integrală sau parțială a ideilor, expresiilor, invențiilor, metodelor, procedurilor, tehnologiilor, operelor literare, muzicale, artistice etc., sau a oricărei forme de creație intelectuală și prezentarea lor drept creație personală. Preluarea unei forme de creație intelectuală, fără specificarea corectă a sursei de proveniență, constituie un plagiat. Noțiunea de plagiat include nu numai însușirea textului, dar și a ideilor altui autor, fără a-l cita, și prezentarea lor drept creații proprii.

Termenul plagiat își are originea în antichitate și provine din latinescul *plagium*, care înseamnă „a vinde altora copii sau sclavi furați sau care nu au aparținut vânzătorului”. Cuvântul sugerează în mod adecvat, ideea răpirii/ furtului „cuvintelor altuia”, așa cum un copil poate fi răpit de la părinți sau un sclav poate fi furat de la stăpânii săi. Asociațiile negative indică faptul că, încă de la prima sa utilizare, plagiatul era asociat cu activități reprobabile sau criminale. Comentariile tipice cu privire la plagiat ilustrează faptul că acesta este un „act de corupție” și, de aceea, trebuie abordat în termeni ce țin de etică și morală. Din punct de vedere semantic, termenul de plagiat este sinonim cu cel de furt, referindu-se la o formă de „furt intelectual”. Considerat din această perspectivă, plagiatul constituie o infracțiune și intră sub incidență legală.

În Anglia secolului al XVIII-lea a fost acceptat în mod unanim faptul că însușirea sau furtul cuvintelor altei persoane pot fi incriminate legal (*Statutul Annei*, 1710). Ulterior, au fost adoptate legi similare și în fostele colonii britanice: Australia, Canada, Noua Zeelandă, India și Statele Unite ale Americii. Nașterea ideii că o persoană ar putea deține „cuvinte proprii” și ar exercita drepturi de proprietate asupra creării acestora a fost reflectată în elaborarea legilor copyright-ului în țări din lumea întreagă. În prezent, plagiatul este analizat prin raportare la legile dreptului de autor și urmărit în instanțele de judecată.

În sensul său modern, termenul de plagiat nu ar putea exista fără strânsa relaționare cu ideea de copyright și de proprietate intelectuală, a cărei dezvoltare inițială a fost, începând din secolul al XV-lea, conexă textului scris. Apariția tiparului a favorizat circulația textelor și a generat două întrebări relevante: cine ar trebui să controleze distribuția lor și cine ar trebui să profite de pe urma acestei distribuiri?

Prin urmare, efectele coroborate ale apariției tiparului, distribuția textului scris la nivel de mase, solicitarea de cărți din partea cititorilor, proliferarea și răspândirea ideologiei „individualismului posesiv”, au permis promovarea noțiunii de autor, în calitatea sa de „creator de text” (Sutherland-Smith, 2008, p. 38-39). Atunci când un autor a creat o lucrare pornind de la propriile idei sau gânduri, a solicitat protecție juridică sub formă de „proprietate intelectuală”. Protecția acordată autorilor a devenit o ramură a „proprietății intelectuale”, lege cunoscută sub denumirea de „copyright”, care există, în prezent, în majoritatea sistemelor sociale și legale.

Trebuie subliniat faptul că această formă de protecție legală a apărut doar atunci când tiparul și lectura au devenit formele cotidiene de dobândire a informațiilor. În acest sens, Elizabeth Eisenstein (1983, p.15 în Sutherland-Smith, 2008, p.39) afirma că: „termenii de plagiat și copyright nu existau pentru trubaduri”, ci doar odată cu apariția tiparului au început să capete semnificație pentru autori. Cu alte cuvinte, criteriile de rigoare pentru analiza plagiatului și copyright-ului nu pot fi aplicate poeziilor, basmelor, evenimentelor, cântecelor transmise pe cale orală, adică elementelor culturale de tradiție și folclor. Este important de amintit că apariția tiparului ca formă predominantă și sigură de a transmite/ primi informații a coincis cu declinul tradițiilor orale. „Autorii”, creatorii diverselor tipuri de opere, au cerut protecție legală pentru creațiile lor, ceea ce a generat abordarea problemei „paternității autorului” în calitate de concept juridic.

În cele urmează vom prezenta succint câteva din caracteristicile fundamentale ale conceptelor de *copyright* și *drepturi de autor*.

Copyright-ul (în traducere literală: „dreptul de copie²”) aplicat în țările anglofone (Common Law) reprezintă, din punct de vedere conceptual, echivalentul „dreptului de autor”. Spre deosebire de dreptul de autor, *copyright*-ul este legat mai strâns de protecția drepturilor financiare, decât a celor morale. Totuși, odată cu *Convenția de la Berna* cu privire la drepturile de autor (convenție la care au aderat peste 165 de țări), dreptul de autor și *copyright*-ul au fost în mare parte armonizate, iar înregistrarea operei la o organizație autorizată, în general nu mai este necesară pentru a beneficia de o protecție juridică. Abia în 1989, când semnează *Convenția de la Berna*, vor recunoaște și SUA dimensiunea morală a drepturilor de autor. Aceste drepturi sunt, de altfel, încă sever criticate de editorii americani care consideră că limitează capacitatea autorilor și editorilor de a stabili contracte în mod liber, făcând să planeze un risc asupra oricărei editări. O analiză simplistă a distincției clasice făcute între dreptul de autor și *copyright*, evidențiază că dreptul de autor face ca dimensiunea juridică să primeze asupra economicului, în timp ce *copyright*-ul asigură o mai mare importanță imperativelor economice asupra componentei juridice (Hofman, 2009, p. 11-22). Cu toate acestea, este falsă opoziția acestor concepții, cu atât mai mult cu cât, în prezent, ele tind să se suprapună (în unele state americane dreptul moral este integrat în *copyright* și joacă un rol din ce în ce mai important în deciziile juridice, în timp ce unele țări europene, cum ar fi Franța, tind tot mai mult să reglementeze domeniul de aplicare al drepturilor morale, pentru a-l face mai flexibil din punct de vedere economic).

Drepturile de autor reprezintă ansamblul prerogativelor exclusive de care dispune un creator asupra unei producții intelectuale originale. Drepturile de autor protejează forma unei lucrări expresive originale (literare, artistice sau tehnice). Se compune din drepturi patrimoniale și din drepturi morale. Drepturile patrimoniale permit autorului să fie remunerat ori de câte ori lucrarea sa este expusă publicului. Aceste drepturi se acordă pentru o perioadă de timp limitată, care variază în funcție de țară și de natura lucrării. Odată ce perioada de protecție se încheie, opera intră în domeniul public și poate fi utilizată de toți membrii societății. Drepturile de autor permit alegerea exclusivă a modalităților de publicare, reproducere, adaptare și traducere a lucrărilor pe o perioadă determinată. Rolul lor fundamental este acela de a permite autorului, dacă dorește acest lucru, să fie remunerat pentru munca sa, protejând copierea neautorizată a lucrărilor sale, mai ales de activitatea de piraterie. Drepturile morale sunt în principal legate de personalitatea autorului și reunesc: dreptul de a revendica paternitatea operei, dreptul de a decide momentul și modalitățile publicării sale („dreptul de divulgare”), dreptul de a se opune oricărei deformări și alterări a operei („respectul operei”), dreptul de a se opune oricărei utilizări ce ar putea afecta reputația sau onoarea autorului (Hofman, 2009, p. 25-28). Contrar drepturilor patrimoniale, drepturile morale sunt inalienabile și imprescriptibile: nu expiră, un autor nu le poate ceda și este imposibilă renunțarea la ele.

Plagiatul, deși, „conex cu...” sau „relativ la...” încălcarea drepturilor patrimoniale de autor (de exemplu, susținerea publică a unei lucrări academice cumpărate de la firme specializate în redactarea unor astfel de lucrări) este distinct de aceasta, dar, în opinia noastră, plagiatul contravine mai ales drepturilor morale ale autorului.

Definițiile plagiatului sunt extrem de numeroase, dar firul comun al tuturor surprinde ideea de fraudă sau furt. Ceea ce face diferența între definiții este prezența sau nu, a actului intenționat. Cele șase elemente-cheie ale uneia dintre cele mai moderne și mai acceptate definiții a plagiatului (Pecorari, 2002, p. 60) sunt următoarele:

1. un obiect (de exemplu, limbaj, cuvinte, text)

² „Cópiile” sunt lucruri tangibile (cărți, CD-uri, dischete, statui, texte etc.), în care o lucrare este „fixată” în formă permanentă. A copia o lucrare înseamnă a o reproduce (parțial sau integral) într-o formă fixă, tangibilă.

2. care a fost luat (sau împrumutat, furat, „răpit” etc.)
3. dintr-o anumită sursă (cărți, reviste, Internet etc.)
4. de către un agent (student, cercetător, profesor, scriitor etc.)
5. fără confirmare, recunoaștere, mărturisire, acceptare (adecvată)
6. cu sau fără intenția de a induce în eroare.

Problema intenției este vagă (aparentă!) în definițiile din dicționar, dar este strâns legată de felul în care legea abordează problema drepturilor de autor. Plagiatul se poate produce în două moduri diferite: *intenționat* (voluntar) sau *neintenționat* (involuntar, accidental). Cei care plagiază prin „furt intenționat” se fac vinovați de lipsă de onestitate, cei care plagiază accidental, sunt mai puțin culpabili și se simt adesea rușinați de gestul lor.

Plagiatul involuntar este confundat adesea cu criptomnezia (din grecescul: „criptos” = ascuns și „mnesis” = amintire, prin franțuzescul *cryptomnésie*), tulburare de memorie caracterizată prin incapacitatea de a diferenția evenimentele trăite de individ, de cele citite, auzite sau văzute. Criptomnezia este o paramnezie caracterizată, pe de o parte, prin uitarea unor date și persoane importante, iar pe de altă parte, prin aceea că subiectul își atribuie materiale mnezice (citite sau auzite), bolnavul prezentând diverse lucrări ca fiind producții proprii, motiv pentru care a fost denumită și *plagiat involuntar*. Această iluzie de memorie trebuie diferențiată de *plagiatul voluntar (intenționat)*, în care este vorba de o acțiune conștientă, întreprinsă de o persoană pentru a-și atinge un scop sau a obține un beneficiu. Criptomnezia apare atunci când un scriitor citește o sursă, uită că a făcut acest lucru și, mai târziu elaborează (re-produce) părți ale sursei, cu credința greșită că este creația sa nouă și originală. Tot de criptomnezie se poate vorbi și atunci când un autor copiază dintr-o sursă, un text, pe care îl introduce într-o lucrare personală, iar ulterior, crede, în mod eronat, că a fost parafrazat, sintetizat sau deformat semnificativ, în modul de redactare al sursei. Dacă lucrează cu schițe care se introduc *mot-à-mot* în lucrarea finală, aceasta poartă să conțină textul sursei, însă autorul nu mai este conștient de asta. În acest caz el nu mai poate fi acuzat de intenția de plagiat.

2. Între creativitate / creație și originalitate

Faptul de a considera gândurile și ideile unei individ drept „bun personal” și etichetarea lor ca „proprietate individuală” au fost legiferate încă din 1710 (*Statutul Annei*, 1710), însă, pentru a fi clasificate și „protejate” astfel, aceste gânduri și idei trebuiau să dețină o anumită caracteristică: să fie „originale” și „să se adauge” sau „să extindă” cunoștințe sau informații deja existente. Așadar, pentru a intra sub incidența legii care protejează drepturile de autor, o lucrare trebuie să fie considerată *originală*. Ideea de originalitate a gândirii și creației a fost evaluată și considerată demnă de a fi protejată legal, începând cu anul 1790 (Sutherland-Smith, 2008, p. 43).

Lucrarea „originală” are nevoie de protecția legii, iar autorul unei astfel de opere are dreptul de a o „stăpâni”, de a interveni asupra ei sau de a dispune de ea, sub ce formă dorește. Pentru a se bucura de protecția „dreptului de proprietate”, o lucrare trebuie să conțină elemente de originalitate și să reflecte „geniul creator” al autorului său. Creație și creator alcătuiesc, în acest caz, un „întreg indisolubil”.

Deși, în psihologie, creația și creativitatea sunt definite prin intermediul termenului de „originalitate”, atributul fiind esențial pentru a stabili dacă o persoană este sau nu creatoare, în cadrul juridic al legii copyright-ului originalitatea, cu tot ce presupune ea, capătă conotații specifice. Am putea spune că, din punct de vedere al logicii formale, *originalitatea este termenul mediu* care face legătura între legea dreptului de autor și creativitate. De aceea, vom insista asupra conceptului *originalitate* așa cum este folosit atât în psihologie, ca termen cheie pentru definirea creativității și creației, cât și în limbajul juridic, ca termen de bază la definirea copyright-ului.

2.1. Creativitate / creație

Există o multitudine de definiții ale creativității, termenul căpătând conotații diverse de la o cultură la alta, sau de la o limbă la alta. De exemplu, în limba engleză, creativitatea și inovația sunt frecvent confundate datorită unor caracteristici comune, termenii fiind folosiți ca echivalenți. Însă, în concepția oamenilor de știință, creativitatea trebuie să fie raportată întotdeauna la *nou* și la *valoare*. Spre deosebire de creativitate, termenul de inovație subliniază că o persoană poate să producă idei noi, chiar dacă acestea nu sunt, neapărat, de valoare. Se constată că, chiar și atunci când definițiile se apropie foarte mult, există variații referitoare la modul în care diversele dimensiuni conceptuale sunt evaluate sau ierarhizate. Dintr-o perspectivă finalistă, pragmatică, putem aprecia că, în timp ce creativitatea echivalează cu generarea de idei și obiecte noi, inovația este procesul prin care ideile noi sunt transpuse în practici cognitive și comportamentale, cum ar fi: stiluri, moduri de organizare, convenții, modele, etc.

Privită dintr-o perspectivă ceva mai îngustă și specific psihologică, creativitatea apare în patru accepțiuni importante: 1. produs; 2. proces; 3. disponibilitate, potențialitate general umană; 4. dimensiune complexă a personalității. În ceea ce privește relația creativitate-creație, precizăm că trebuie făcută următoarea distincție: *creativitatea* este definită ca ansamblu al predispozițiilor de personalitate care se pot cultiva, dacă nu la toți indivizii, oricum, la cei mai mulți, și; *creația* reprezintă invenția sau compoziția unei opere de știință, respectiv, de artă, ce răspunde la două criterii: 1. aduce ceva nou; 2. este recunoscută de un public.

Ca o concluzie, putem afirma că majoritatea psihologilor susțin că, în general, a fi creativ înseamnă a aduce ceva nou, original și adecvat realității, definitorii pentru creativitate fiind *noutatea* și *originalitatea*. Creativ este cel care se caracterizează prin *originalitate* și *expresivitate*, este imaginativ, generativ, deschizător de drumuri, inventiv, inovativ.

Legea drepturilor de autor se raportează la termenul creativitate într-un mod cu totul special. Important de reținut este că această lege a respins „abordarea subiectivă” a creativității, adică „folosirea termenului, la nivelul simțului comun!”. Abordarea subiectivă se referă la faptul că, un lucru va fi protejat, atunci când evaluatorii de specialitate cred că este cu adevărat creativ, iar un alt lucru nu va fi protejat, deoarece criticii nu-l consideră a fi foarte creativ. Creativitatea în domeniul copyright-ului are un înțeles foarte specializat. Astfel, nefast pentru relația copyright-creativitate este faptul că termenul creativitate este folosit într-un mod foarte diferit în copyright, în raport cu utilizarea sa la nivelul limbajului comun (Patry, 2011, p. 14-15).

2.2. Originalitate

Legea dreptului de autor subliniază că „originalitatea” semnifică în mod fundamental faptul că o lucrare provine din inspirația autorului și că nu a fost copiată din altă sursă. Prin urmare, „original” este folosit în sensul de *originar*, în scopul de *a identifica sursa în care o lucrare își are originea*.

Originalitatea presupune, fără doar și poate, creativitatea. Originalitatea poate fi ușor întâlnită în opere literare, muzicale și de artă, în fotografie sau programe de calculator. Putem vorbi de originalitate chiar și atunci când ne referim la prezentarea inedită a unor fapte sau informații deja existente. Descoperirile și evenimentele științifice, prin ele însele, nu intră sub incidența drepturilor de autor, dar forma exprimării lor, cum ar fi dispunerea într-un tabel sau prezentarea lor în text, poate fi protejată prin lege. (Crews, 2006, p. 3-5). Pe baza acestui principiu, conținutul și formatul celor mai multe site-uri sunt cu siguranță sub incidența copyright-ului. Text, imagini și alte

elemente din conținutul site-urilor sunt, de multe ori, opere originale. Deciziile cu privire la amplasarea unui text și a fotografiilor, selecția informațiilor de pe un site și modul în care utilizatorii vor accesa site-ul ar putea fi cu ușurință considerate originale, făcând site-ul protejabil în temeiul legii.

Standardele minimale ce trebuie aplicate pentru a stabili dacă o lucrare este sau nu „originală”, sunt foarte vagi și contradictorii. Frecvent (și mai ales în plan juridic!), se consideră că nu ideile trebuie să fie originale, ci modul de exprimare a acestora, felul în care sunt prezentate verbal sau în scris. Legile mai vechi ale copyright-ului (*Copyright Act*, 1911, în S. Stokes, *Art and Copyright*, 2001, p. 40-41) nu impun ca exprimarea, forma de prezentare a lucrării, să fie nouă și originală, ci să nu fie copiată din altă lucrare. Cu alte cuvinte, să-și aibă „originea”, în sensul de „proveniență”, la autor! Chiar dacă o lucrare își are originea într-o sursă comună (cum ar fi, tradițiile sau folclorul) și va conține idei sau expresii din alte lucrări, ea trebuie să reflecte implicarea personală a autorului, să poarte amprenta sa și, prin aceasta, să se distingă de alte lucrări cu un caracter similar. Un alt lucru de adăugat este acela că, chiar și atunci când o lucrare este „inspirată” dintr-o sursă, autorul trebuie să dovedească o anumită „calificare și pricepere” (înfrumusețarea sau modificarea textului), pentru ca rezultatul să nu fie pur și simplu o „copie servilă” a sursei de origine.

În consecință, originalitatea nu trebuie să vizeze ideile conținute într-o lucrare, acestea fiind libere să circule, ci modul lor de exprimare, maniera în care ele sunt comunicate publicului. Originalitatea ideilor exprimate sau valoarea științifică a operei nu interesează, din punctul de vedere al dreptului de autor. Trebuie subliniat că dreptul de autor nu protejează ideile, oricât de originale, geniale sau unice ar fi ele (de exemplu, relația: $E = mc^2$ aparține domeniului public).

Având în vedere gama largă a lucrărilor - începând de la opere literare, lucrări „pictoriale” sau „grafice” (incluzând hărți, diagrame și imagini vizuale), realizări de tip mass-media și terminând cu programele de calculator - dar și a domeniului de aplicare, practic nelimitat, a termenului de originalitate, se poate constata că rezultă o plajă vastă de categorii de creații ce pot intra sub incidența drepturilor de autor.

Din legislația cu privire la drepturile de autor, conceptul de originalitate este, probabil, cel mai dificil de definit. *Convenția de la Berna* nu este de prea mare ajutor în această privință, întrucât se referă la originalitate, doar tangențial. Se poate spune că, o lucrare copiată dintr-o altă lucrare, cu siguranță nu este originală și nu poate sta sub incidența drepturilor de autor. Important în acest caz este, în fapt, mai degrabă actul de a copia, decât faptul de a fi produs o lucrare similară cu altă lucrare. Doi autori care lucrează în mod independent, pot realiza simultan lucrări similare. În acest caz, fiecare dintre ei poate beneficia de drepturi de autor. Această legislație funcționează în SUA și în țările Commonwealth-ului. Cei care fac evaluările conform *Convenției de la Berna* caută elemente de creativitate într-o lucrare, înainte de a constata dacă o lucrare este sau nu, originală (se constată că în această abordare, între creativitate și originalitate nu este pus un semn de echivalență!), considerându-se că este suficient ca „o creație să fie intelectuală”, pentru a intra sub incidența drepturilor de autor. Judecătorii Commonwealth-ului nu au urmat noua abordare a SUA. Ei acceptă că o lucrare „muncită” poate satisface nevoia de originalitate, cu condiția ca respectiva muncă să presupună mai mult decât simpla copiere a materialului dintr-o altă sursă.

Cu toate acestea, chiar și în Statele Unite, „dovada creativității” nu mai este necesară pentru a obține drepturi de autor. Desigur, un autor sau un artist nu trebuie să fie neapărat un „geniu” pentru a produce o muncă de creație. O operă/ lucrare este o „creație intelectuală” sau, mai precis, o *creație intelectuală personală* (Hofman, 2009, p. 29-33). Armonizarea parțială a cerinței de originalitate adoptată de Uniunea Europeană este un răspuns la această idee: *opera/ lucrarea este creația intelectuală proprie unui autor*.

Originalitatea constituie o problemă deosebită pentru *copyright* în cazul operelor colective, dar și al bazelor de date (Hofman, 2009, p. 30). În scopul rezolvării acestei probleme, unele țări, în special cele europene, au stabilit cerințe deosebite de originalitate, introducând o protecție specială pentru bazele de date.

3. Plagiatul și „furtul de idei” în spațiul academic

3.1. Plagiatul

În educație și cercetare, copierea ilegală sau lipsită de etică este cunoscută sub denumirea de plagiat. În lucrarea, *Introducing Copyright. A plain language guide to copyright in the 21st century, Commonwealth of Learning* (2009), Julien Hofman consideră că ar fi mai bine să se păstreze termenul de plagiat pentru *copierea lipsită de etică*, iar copierea care încalcă drepturile morale și de autor să fie considerată *ilegală* sau *ilicită* (Hofman, 2009, p. 51).

După cum prezentam în rândurile anterioare, drepturile de autor au o durată limitată în timp, în timp ce drepturile morale sunt perpetue. În cele mai multe țări anglofone, se consideră că odată ce valabilitatea drepturilor de autor a atins durata maximă, nu mai există nicio restricție privind copierea unei lucrări și nici obligația legală de a recunoaște autorul operei. Cu toate acestea, cele mai multe instituții de învățământ aderă la un cod nescris care impune studenților, cercetătorilor și altor autori din spațiul academic, să recunoască/ citeze autorii lucrărilor și ideilor pe care le-au folosit, fapt considerat a fi parte integrantă din onestitatea și eticheta academică. Nerespectarea acestui fapt este considerat un plagiat și multe instituții academice au sancțiuni stricte pentru cei care plagiază.

Preocupările legate de plagiat îi vizează, cu precădere, pe cei care lucrează în educație și cercetare. Este mai mult decât evident că, plagiatul se referă la actul de a copia direct dintr-o altă lucrare, chiar dacă drepturile de autor au expirat, fără amintirea autorului. Plagiatul este o formă de fraudă academică, prin asumarea lucrărilor altuia, drept lucrări personale. Abordarea plagiatului ca act de „corupție” sau act „necinst” (de exemplu, metafora prin care plagiatul este etichetat ca „furt”), disimulează dificultatea de a evita plagiatul pentru „scriitorii” din spațiul academic. Ținând cont de specificul lucrărilor academice: teze, disertații, articole, cercetări, granturi etc., în care se fac trimiteri la surse bibliografice anterioare, pentru a fundamenta o lucrare în desfășurare, nu se poate exclude apariția unui anume fel de „plagiat”. De fapt, în astfel de situații, este importantă folosirea adecvată a surselor și citarea corectă a autorilor ale căror texte sunt folosite.

Formele de plagiat cel mai frecvent întâlnite în publicarea unor lucrări cu caracter științific sunt următoarele: 1. *copy & paste* (copierea); 2. traduceri; 3. plagiat deghizat; 4. colaje „*shake & paste*” (compilații); 5. *clause quilts/ patch-writing* (amestec de paragrafe); 6. plagiatul structural (un autor este copiat prin parafrază, fără a i se da credit); 7. pionul de sacrificiu (un autor este menționat doar la bibliografie, dar, nu și în text); 8. *cut & slide* (o porțiune dintr-un text este folosită ca notă de subsol sau anexă); 9. auto-plagiatul / *self-plagiarism* (o lucrare identică sau asemănătoare este folosită în mai multe publicații sau la multe conferințe pentru a „umfla” CV-ul autorului) (Weber-Wulff, 2014, p. 6-17).

Acestora li se adaugă și alte tipuri de fraude în practica academică, și anume: 1. autorul fantomă (*ghostwriting*) - cineva scrie un text pentru altcineva, dar nu se regăsește ca autor, în mod intenționat sau nu (de ex., în politică acest lucru este permis!); 2. autorul onorific sau autorul „oaspete” (*guestwriting*) - cineva este trecut pe lista autorilor datorită reputației; 3. autorul cadou (*giftwriting*) - cineva este trecut pe lista de autori, fără a fi contribuit, efectiv, la elaborarea unei lucrări, ci pentru că a adus alte beneficii celorlalți sau va le face aceeași favoare, în alt context; 4. falsificarea datelor; 5. contractul fals (*contract cheating*); 6. „furtul de idei”.

În prezent, plagiatul este accentuat de existența Internetului, de unde pot fi preluate și copiate informații, cercetări, articole, idei, imagini etc.. Ca răspuns la aceste forme de fraudă au fost produse o serie de software-uri ce pot detecta dacă un material a fost copiat de pe Internet sau din alte surse. Cu toate acestea, respectivele programe nu pot detecta încălcarea drepturilor de autor sau plagiatul, deoarece nu se poate decide dacă este vorba de o copiere legitimă, ilegală sau lipsită de etică. Doar se poate alerta un utilizator pentru posibila încălcare a drepturilor de autor sau pentru plagiat.

O altă formă de plagiat se referă la utilizarea unei idei sau expresii, fără a recunoaște acest fapt. Orice studiu sau cercetare originală trebuie să pornească de la activitatea desfășurată de predecesori. Problema care se pune este: în ce măsură este necesar pentru un autor sau cercetător să recunoască sursa de oricărei idei sau expresii pe care le folosește? Referințele sunt necesare atât pentru recunoașterea paternității ideilor, pentru stabilirea continuității sau discontinuității lor, dar mai ales pentru identificarea autorității unor autori, în cazul unor idei controversate.

3.2. „Furtul de idei”

Discuția cu privire la plagiat trimite, fără îndoială, la problema „furtului de idei”. Ideile nu se bucură de protecția drepturilor de autor și a drepturilor morale. Deși nu sunt protejate de drepturi de autor, ideile pot avea o valoare economică (de ex., o persoană cu anumite aptitudini are nevoie doar de o singură idee originală pentru a începe o afacere sau pentru a produce o operă originală de literatură sau artă). Mediul de afaceri recunoaște valoarea economică a ideilor, solicitând celor implicați să semneze acorduri de non-divulgare a unor idei originale. Tot în mediul de afaceri, se întâlnește protecția juridică a secretelor comerciale.

În schimb, în mediul academic nu există astfel de acorduri de non-divulgare a ideilor originale, deși acestea din urmă ar trebui să stea la baza cercetării academice. În principiu, gradele de cercetare sunt acordate numai pentru lucrări originale și pot fi publicate doar cercetările care conțin ceva original. Găsirea unei idei originale, poate fi cea mai dificilă parte a cercetării academice. Într-o anumită măsură, ideile originale sunt protejate printr-un „cod de onestitate” academică. Totuși, există situații în care cercetătorilor le sunt furate ideile.

Pe măsură ce instituțiile academice acordă o importanță tot mai mare rezultatelor cercetării individuale exprimate în mod fals în „numărul de publicații” (și nu, în calitatea acestora!!) și, mai puțin, cercetărilor colective sau activităților de predare și mentorat, nu este exclus ca fenomenul plagiatului și al „pescuitului de idei” să atingă cote din ce în ce mai alarmante. Există și instituții care au elaborat atât politici pentru a rezolva aceste probleme, cât și proceduri administrative pentru a le pune în aplicare. Dar, aceste politici nu sunt de prea mare ajutor pentru cineva care simte că i-a fost furată o idee, pentru că, de obicei, este dificil de dovedit paternitatea unei idei.

În principiu, singura modalitate eficientă de a proteja o idee nouă este de a păstra tăcerea cu privire la o temă de cercetare, iar odată ce aceasta a fost finalizată cu succes, să fie publicată cât mai repede posibil. Desigur, acest lucru înseamnă publicarea lucrării fără a beneficia de feedback de la colegi sau de la alți cercetători din domeniu. Este posibilă protejarea unei idei și obținerea unui feedback, prin publicarea unui proiect de lucru ce conține ideea respectivă. Astfel, un autor se asigură că cercetarea sa și orice alte creații derivate din ea beneficiază de protecția oferită de drepturile de autor (Hofman, 2009, p. 53-54). Practica tradițională de a trimite un proiect la un coleg pentru a comenta rezultatele obținute și pentru a obține protecție prin copyright este în această situație, abandonată. Mai nou, se procedează la postarea un proiect online întrucât este mai rapid, mai puțin costisitor și eficiența feedbackului este mai mare. Publicarea unui proiect online facilitează cunoașterea mai rapidă a lucrării și a autorului său, prin creșterea gradului de „vizibilitate”, dar în egală măsură, face cunoscute autorilor, lucrări similare aflate în derulare. Din

punct de vedere tehnic, postarea unui proiect online echivalează cu publicarea, iar cele mai multe reviste nu publică o lucrare care a fost deja publicată.

4. „Unicitatea” psihologiei ca știință

One thing I have learned in a long life: that all our science, measured against reality, is primitive and childlike – and yet it is the most precious thing we have.

Albert Einstein

Nu de puține ori auzim expresii ca: „psihologia pare o pseudo-știință” sau „psihologia este o știință falsă”. Apariția psihologiei ca disciplină separată, distinctă de filosofie, a avut loc abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu înființarea primului laborator de psihologie experimentală, în 1870, la Leipzig, de către Wilhelm Wundt. Desigur, acest fapt nu însemna că o serie de cunoștințe cu privire la experiența și comportamentul uman „lipseau cu desăvârșire” sau o serie de concepte, cum ar fi: „emoții”, „motive”, „conștiință” etc., nu erau vehiculate în limbajul altor discipline, însă acestea nu erau sistematizate și integrate în concepte de maximă generalitate, așa cum se întâmpla, de exemplu, cu „categoriile filosofice”. Înainte de secolul al XIX-lea nu a existat niciun domeniu distinct și identificabil de fenomene „naturale” analizate în mod sistematic și etichetate ca fiind fenomene „psihologice”.

Cu handicapul unui „start pierdut”, psihologia și-a câștigat cu greutate statutul de știință (în lipsă de legi, metode și, mai ales, de „obiect”!), iar criteriile de rigoare cărora trebuie să li se conformeze sunt ușor diferite de cele din științele exacte sau naturale, și chiar din restul științelor socio-umane. Când subiectul cunoscător face parte integrantă din obiectul cunoscut, iar „detașarea” omului de știință este aproape imposibilă, nu doar cota de originalitate și noutate, dar și normativitatea sau relevanța științifică sunt dificil de stabilit. În aceste situații cvasi-confuze, nu doar exigența științifică, dar, în egală măsură, și cea deontologică (cu totul aparte în psihologie!) trebuie îndeplinite

Dezbaterea dacă psihologia este sau ar putea fi o știință pornește, în primul rând, de la aspectele legate de metodologia cercetării (legi, metode, obiect al cercetării), care vizează modul în care informațiile din domeniu sunt colectate și interpretate de psihologi. Această preocupare pentru obiectivitate și subiectivitate a dat naștere, în ultimii ani, la așa-numita problemă „cantitativ-calitativ” în psihologie. Pot fi procesele psihice cuantificate și descrise în termenii unei logici de tipul: „dacă... atunci...” sau „cu cât... cu atât...”? Avem oare certitudinea fermă că anumite ipoteze cu referire la comportamentul uman, ne conduc cu necesitate la anumite concluzii, indiferent de condiții? Putem oare prezice conduita unui individ independent de împrejurările de viață? Nu ar fi oare mai bine și mai util ca psihologia să-și urmeze cursul firesc și să renunțe la obsesia pentru obiectivitate, asociată în mod tradițional cu științele exacte, și să facă din experiențele subiective obiectul princeps al studiilor sale?

De ce atât de mulți psihologi au fost preocupați de a face din psihologie un domeniu științific? Seduși de rezultatele obținute de cercetarea din științele „pure” sau „tari”/ exacte (fizica, chimia, biologia etc.) și de progresul tehnologic enorm pe care acestea l-au generat în respectivele domenii, psihologii sunt tentați să le „imite” metodele, să le „împrumute” experimentele, uitând adesea că un astfel de succes a fost asigurat tocmai de excluderea *aspectului subiectiv*, adică a elementului uman, care este, în fond, obiectul de studiu al psihologiei.

Oamenii de știință urmăresc ceea ce este general, invariabil, cu aspect de legitate în lumea naturală, pe care, în baza unor predicții, sunt capabili să o controleze. În psihologie, cazurile

singulare sau unice se pot constitui în obiect de studiu, motiv pentru care, se pune întrebarea dacă este legitim sau logic ca să fie adoptate modele din științele naturale în domeniul psihologiei.

Metodele *obiective* ale științelor exacte au făcut progrese remarcabile în ultima sută de ani, iar dezvoltarea noilor tehnologii a fost posibilă numai prin aplicarea riguroasă a investigației științifice care presupune predicție și control asupra lumii și o înțelegere aprofundată a modului în care funcționează ea, în termeni de cauzalitate. În mod ironic și paradoxal, în timp ce psihologia a adoptat modelul științelor tari, în prezent, știința se află în situația de a elabora concepte noi, fiind dispusă să renunțe la viziunea clasică și să asume prezența în lume a unor elemente neobservabile ale realității, ce stau la baza unor legități ce par să țină de întâmplare, dar care, în fond, sunt rezultatul unor determinări „necesare” (de exemplu, fizicienii consideră că lumea nu poate fi studiată în mod obiectiv, independent de încercările de măsurare a acesteia, iar factorul uman influențează rezultatul unor astfel de cercetări).

Pentru a fi considerată științifică, o disciplină trebuie să satisfacă cel puțin cinci criterii de exigență referitoare la: explicație, înțelegere, argumentare, predicție și control. Constrânsă să respecte astfel de standarde științifice, legate în special de legități și metode, psihologia riscă însă să-și piardă obiectul de studiu, adică „sufletul”/ psihicul uman.

O abordare cu adevărat științifică este cea care identifică, în mod clar, legitățile universale de tip cauză-efect și stabilește „mecanismul” de funcționare a lucrurilor, cu scopul de a face estimări cu privire la desfășurarea unor fenomene din natură și de a le controla. Stabilirea legăturilor de cauzalitate în științele exacte se face mai degrabă pe baza observației obiective, decât pe speculații subiective cu privire la modul în care funcționează, de fapt, lumea, motiv pentru care oamenii de știință realizează experimente observabile. În mod similar, acei psihologi care doresc să fie riguroși din punct de vedere științific urmăresc identificarea unor relații cauzale între diverse variabile/ fenomene psihologice.

Psihologia se află într-o postură nu tocmai confortabilă din punct de vedere teoretic - întrucât construcțiile sale sunt elaborate contextual - și din punct de vedere metodologic - metodele sale fiind reduționiste. Abordarea științifică din psihologie omite adesea necesitatea de a studia persoana ca întreg. Din motive „didactice” și pentru o mai bună explicare și înțelegere a personalității și comportamentului uman, individul este redus la un număr de părți sau componente (procese, fenomene, mecanisme etc.), ceea ce este cunoscut sub denumirea de *reificare* (termenul derivă din latinescul *res*, care înseamnă „lucruri”). Tendința de a transforma omul într-un obiect este legată de eforturile psihologiei de a demonstra că ființele umane pot – și, într-adevăr, ar trebui – să fie studiate în aceeași manieră detașată și obiectivă în care științele exacte studiază restul lumii naturale. Însă, această tentativă de „obiectivare”, prin definiție, „de-personalizează” omul, adică „subiectul”, ceea ce are consecințe grave și serioase pentru psihologie, ce riscă să își piardă astfel însuși obiectul cercetării.

Din moment ce, metodele științifice sunt implicit reduționiste (din latinescul *reductio*, adică a lua, a retrage, a îndepărta), psihologia „ca știință” este obligată să reducă studiul psihicului la acele aspecte care pot fi considerate „fapte obiective”, și anume comportamentele manifeste, lăsând deoparte examinarea „experienței subiective”, îndepărtându-l pe individul uman de ceea ce are în mod esențial și fundamental: „umanitatea” lui. Redus astfel la un simplu „lucru” sau „obiect”, omul este studiat pur și simplu ca un „mecanism” (termen frecvent întâlnit în limbajul academic al psihologiei contemporane!), sau cum ar spune Graham: „psihologia se află la un mic pas de a accepta ideea că omul este o mașină, nimic altceva decât o mașină” (Graham, 1986, citat în Gross, 2012, p. 192). În tendința sa de a deveni cât mai științifică, constrânsă din motive de „obiectivitate” să-și suprimă „fața umană”, psihologia riscă să-și distrugă esența, să „ucidă”, efectiv, individul uman, pe care pretinde, de fapt, că-l studiază și să ajungă o disciplină fără principala sa „materie de studiu” și anume fără „sufletul omului”.

În cercetările de psihologie sunt aplicate instrumente metodologice care permit estimări cu privire la asocierile unor constructe (variabile de cercetare) care pot determina intervenții psihologice cu rol în creșterea/ ameliorarea eficienței și eficacității personale și/ sau organizaționale. Altfel spus, în psihologie sunt folosite „constructe” pentru a descrie „ceea ce este omul”, uitând adesea că aceste constructe pot să nu fie „fidele” realității psihologice, iar în situații atipice, inedite, pot să devină „altceva” decât erau inițial. Cercetarea științifică în psihologie ar trebui să se refere cu precădere la surprinderea naturii umane, a tuturor aspectelor și nuanțelor ce țin nu doar de manifestările comportamentale, dar și de trăirile interioare în toată complexitatea lor, așa cum se întâmplă ele la cei mai mulți oameni, în cele mai multe situații, și nu așa cum este „necesar” să se întâmple în conformitate cu ipotezele de studiu enunțate. Ipotezele de cercetare enunțate în psihologie ca modalități „posibile” de a cunoaște realitatea psihică sunt fie de ordin relațional (corelații), fie analize comparative (exprimate prin factorul t sau analizele de varianță), fie explicative (regresiile). Toate pleacă însă de la o premisă implicită de tip cauză-efect exprimată printr-o funcție continuă (aproximativ!), de tipul „ x este în funcție de y ”, prin care se stabilește o relație de cauzalitate „necesară” între cele două variabile. Numărul variabilelor care acționează asupra ființelor umane este atât de mare încât este dificil, dacă nu chiar imposibil, să se realizeze o analiză realistă de tip cauză-efect asupra tuturor relațiilor probabile/ posibile dintre ele. De aici concluzia imposibilității examinării științifice a comportamentului uman. În plus, disciplinele din domeniul psihologiei sunt atât de numeroase, încât predicțiile sunt practic imposibile.

Tentativa de a imita științele pure a fost privită de mulți psihologi ca fiind nepotrivită și nefolositoare. Harré nu numai că a crezut că abordarea științifică este inutilă, dar a mers atât de departe încât i-a îndemnat pe psihologi să evite „obiectualizarea” și „de-personalizarea” metodei psihologice (Harré, 1972, în Bell, 2005, p. 89). În acest scop, el le-a sugerat psihologilor că ar fi o idee bună „să-i trateze pe oameni ca pe ființe umane”. Iar Laing, la rândul său, a argumentat că, de îndată ce psihologul sau psihiatrul abordează pacientul cu atitudinea științifică tradițională, devine practic imposibil să-l vadă ca „persoană”. El a susținut că o abordare științifică a persoanei este o contradicție în termeni și, important lucru, amintește el că „este inevitabilă de-personalizarea pacientului atunci când psihiatrul adoptă o poziție care este pur clinică, detașată, obiectivă științifică, medicală, sistematică și clasificatoare” (Laing, 1959, în Bell, 2005, p. 50). De aceea, fiecare pacient trebuie privit prin prisma unicității și individualității sale.

De aici, necesitatea de a apela la abordări idiografice în psihologie atunci când sunt urmărite aspecte singulare, unice, individuale ale personalității umane, sau la abordări nomotetice atunci când sunt căutate generalitățile, asemănările dintre oameni, aspectele consistente și invariabile ale personalității, în genere (*nomos*, în limba greacă, înseamnă „lege”).

Care ar fi soluția pe care ar trebui să o adopte psihologia într-o astfel de situație dificilă, delicată și dilematică: aceea de a nu renunța niciodată la ceea ce înseamnă „unicitatea” sa ca știință. Psihologia este unică printre științe, deoarece cel care realizează activitatea științifică face parte integrantă din materia sa studiu (studiul activității științifice → subiectul ca parte a materiei științifice → obiectul), subiectul cunoscător și obiectul cunoscut fiind un tot unitar. Evident, schimbările produse în „psihologie ca disciplină” (schimbările de la nivelul obiectului!) influențează „psihologia subiectului”. Această particularitate a cunoașterii, generată de interacțiunea dinamică și permanentă dintre subiect și obiect, constituie specificul psihologiei și se numește *reflexivitate*. Richards Gross (2012) consideră că această situație pune psihologia în sine, într-o poziție destul de bizară în raport cu alte științe, deoarece „ca știință a comportamentului uman, obiectul său include, în mod logic, comportamentul științific” (Gross, 2012, p. 199). În comparație cu științele naturii, psihologia deține o poziție destul de ambiguă deoarece, „în timp ce încearcă să funcționeze ca acestea, ea este, în egală măsură, exterioară lor”. Gross descrie „reflexivitatea” sau

„relația de raportare la sine” (*self-referring relation*), ca fiind unică în psihologie, ca disciplină științifică. Psihologia, ca știință, contribuie la dinamica proceselor psihologice prin care natura umană, în mod constant, „se re-crează, re-formează și regenerează”, iar acest lucru este vizibil mai ales în cazul culturilor occidentale. Din nou, psihologia este „produsă de produs”, fiind o instanță a propriului său obiect de studiu.

Studiind psihologia ca activitate socială, Jones și Elcock (2001, în Gross, 2012, p. 199), arată că acest „twist reflexiv” între subiect și obiect, care are drept urmare „influențarea Psihologiei de către psihologie”, nu se întâlnește în alte științe. Influențarea obiectului cercetării de către „psihologia” subiectului s-a extins și în alte domenii științifice, motiv pentru care în prezent se vorbește chiar de o „psihologie a științei” (Feist, 2006, p. 4-6). Rolul psihologiei științei este de a adăuga dimensiunea psihologică, pentru a aprecia și înțelege gândirea, motivația, personalitatea, creativitatea și comportamentul științifice.

Ființa umană manifestă „stări psihologice” care cuprind gânduri, emoții și sentimente, fenomene particulare, subiective, nu la fel de ușor de observat „din punct de vedere științific” precum alte fenomene naturale devenite obiecte de studiu ale diverselor științe exacte. Răspunsul la întrebarea dacă „psihologia este sau nu o știință” trebuie să ia forma unui compromis sensibil. Psihologia este un domeniu extrem de vast, cu multe subdiscipline, iar concluzia înțeleaptă trebuie să țină cont că abordarea adoptată depinde exact de aria/ tema/ subiectul din psihologie aflate în curs de cercetare.

4.1. O nouă paradigmă în cercetarea științifică din psihologie

O paradigmă în știință înseamnă un pattern, un model, o modalitate de investigare și formulare a cunoștințelor despre lume. Datorită metodelor utilizate, psihologia avea (și are încă!) nevoie de o schimbare de paradigmă pentru „a-i studia pe oameni ca oameni”.

Astfel, a apărut o nouă paradigmă de cercetare (*New Paradigm Research* – NPR) care a marcat începutul unei noi orientări în cercetarea științifică din psihologie (Reason & Rowan, 1981, în Gross, 2012, p. 201). NPR se referă la încercarea de a integra „ancheta naivă” cu cercetarea tradițională, în dorința de a face „obiectivul subiectiv”. Utilizarea în continuare a termenului „subiect” era total incompatibilă cu abordarea NPR, motiv pentru care „subiectul cercetării” a devenit „participant” sau „co-participant la cercetare” (în forma completă a acestei abordări, nu numai că „obiectul” va ajunge să devină pe deplin „co-cercetător”, dar și cercetătorul, la rândul său, va fi în egală măsură „co-subiect”, participând pe deplin la acțiunea și experiența de a fi cercetat, de „a se supune cercetării”).

O altă direcție nouă a NPR este cercetarea în colaborare participativă sau ancheta prin cooperare, în care atât cercetătorul, cât și participantul contribuie efectiv la planificarea, realizarea și interpretarea cercetării. NPR (Reason & Rowan, 1981, în Gross, 2012, p. 201) se opune deschis abordării pozitivistă, deterministe, reduționiste și mecaniciste (etichetată drept „cuantofrenie”!) care, de obicei, are rezultate semnificative din punct de vedere statistic, dar nesemnificative pe plan uman. Adepții NPR insistă că investigațiile psihologice ar trebui să fie, mai degrabă, profund interesante, decât să fie precise, dar plictisitoare; ei se opun falsului intelectual, înșelăciunii, manipulării și mistificării. Însă, în același timp, consideră că anumite aspecte ale metodelor și procedurilor convenționale, în special anumite aspecte ale raportului scris de cercetare, să fie extinse și dezvoltate. De exemplu, secțiunile: „Introducere” și „Discuție” ale studiilor/ articolelor, ar trebui scrise cu grija și atenția care, sunt rezervate de obicei pentru partea de metodologie a cercetării („Proceduri” și „Rezultate”), implicând nu doar literatură de specialitate, dar și trimiteri bibliografice la sociologie, științe naturale, literatură, filosofie, teologie și istorie.

O altă inovație majoră în cadrul NPR este *analiza discursului* (*discourse analysis* – DA), care reunește o largă varietate de perspective și influențe din filosofie, lingvistică, inteligență artificială, antropologie, sociologie și, evident, diverse aspecte ale psihologiei (Gross, 2012, p. 201-202). DA evită testarea de ipoteze și utilizarea unor programe predefinite de codare (așa cum se obișnuiește în studiile de observație psihologică); DA aplică raționamente de tip inductiv, spre deosebire de cercetarea clasică ce recurge cu precădere la raționamente ipotetico-deductive.

5. Exigența științifică în cercetarea și practica psihologică

În psihologie, aspectele de etică și deontologie profesională capătă un dublu aspect, rezultat direct al „unicității” sale ca știință.

Astfel, psihologul poate fi un om de știință sau cercetător care dorește să știe cât mai multe despre comportamentul și experiența umană (datorită interesului său intrinsec) și face cercetare pură sau fundamentală – situație în care se supune unor criterii de rigoare și exigență valabile în orice domeniu științific, dar alteleori psihologul face același lucru într-un scop bine definit (în încercarea de a rezolva o problemă practică), iar din postura sa de practician face cercetare aplicată – situație în care, pe lângă criteriile anterior amintite, trebuie să țină cont de o serie de aspecte etice, cu totul specifice psihologiei.

Deși diferența dintre cele două forme de cercetare în psihologie este ușor de stabilit, distincția dintre psihologi ca oameni de știință/ cercetători și psihologi ca practicieni este importantă pentru înțelegerea aspectelor de etică și rigoare profesională. Chiar dacă mulți psihologi sunt, în egală măsură, cercetători și practicieni, diferența dintre cele două roluri trebuie bine înțeleasă atunci când se iau în calcul problemele de etică.

Rolul de practicieni îi vizează în special pe psihologii clinicieni, psihoterapeuți, consilieri, psihologi ocupaționali, psihologi organizaționali etc., care lucrează în locații aplicate, cum ar fi spitale, școli, organizații comerciale. În timp ce toți psihologii au responsabilități și obligații comune față de activitatea lor, există o serie de responsabilități și obligații specifice pentru fiecare dintre cele două roluri: de cercetător, respectiv, de practician.

Acest lucru se reflectă în diferitele coduri etice sau ghiduri directoare, publicate de principalele organisme profesionale pentru psihologi, cum ar fi: *Code of Ehtics and Conduct for Psychologists* al British Psychological Society (BPS), *Code of Ethics* al Australian Psychological Society și renumitul *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* al American Psychological Association (APA) a cărui influență majoră a determinat apariția unui stil în cercetarea și practica academică, cunoscut sub denumirea de „stilul APA” (*APA style*) și preluat ulterior și de cercetătorii din alte domenii științifice, mai mult sau mai puțin învecinate cu psihologia. Trebuie amintit că organismul românesc reprezentativ pentru comunitatea psihologilor din România, Colegiul Psihologilor din România, a elaborat un document similar, și anume, *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică*.

Aceste coduri sunt structurate relativ asemănător și, includ o serie de principii, legi, standarde, linii directoare articulate în baza unor concepte cum ar fi: consimțământ, integritate, înșelăciune, confidențialitate, intimitate, autonomie, proprietate, respect, protecția participanților, cercetare observațională, consiliere, informarea clientului, retragerea din cercetare, fidelitate, justiție, veridicitate, responsabilitate, demnitate, drepturile omului, beneficiu, colegialitate etc.. O versiune recentă a *Code of Ehtics and Conduct for Psychologists* a British Psychological Society (BPS, 2009) cuprinde, de exemplu, patru principii etice majore: respect, competență, responsabilitate, integritate, fiecare dintre acestea fiind descrise în raport cu anumite valori și standarde.

Încălcarea principiilor, legilor etc. enunțate în aceste coduri constituie abateri de la normele și reglementările profesiei de psiholog și atrage după sine o serie de măsuri disciplinare care pot merge până la acționarea în justiție în cazul în care psihologii încalcă drepturile și demnitatea participanților la cercetările lor. Scopul secundar al unor astfel de documente este de a-i proteja pe psihologi, atunci când diverse situații o impun.

Intrucât obiectivele prezentei lucrări nu urmăresc analiza aspectelor etice ale profesiei de psiholog, din perspectiva activității sale practice, ne vom referi în continuare la acele aspecte etice care vizează exclusiv respectarea exigenței și rigorii științifice în spațiul academic, așa cum a fost ea surprinsă în câteva din codurile anterior amintite: *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* al *American Psychological Association*, *Code of Ethics* al *Australian Psychological Society* și *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică* al *Colegiul Psihologilor din România*.

Stilul de prezentare APA (*APA Style Essentials*), prezentat în *Manualul de Publicare* al APA (*APA Publication Manual*) în toate edițiile sale, începând cu cea din 1976 și terminând cu cea din 2010, prevede un tratament foarte amănunțit cu privire la conținutul și organizarea unui manuscris științific, expresie directă a ideilor, stilului editorial și procesului de publicare. Din cele aproximativ 300 de pagini, mai bine de 50 sunt destinate unei secțiuni referitoare la „ghidul sau liniile directoare de prezentare și note pentru autori”, în care sunt descrise, extrem de clar și detaliat, cerințele de bază pentru redactarea unui articol științific în psihologie, modalitatea corectă de utilizare a surselor bibliografice, cum se fac citările în text și trimiterile bibliografice, când și cum pot fi introduse imagini, grafice, tabele sau date din alte lucrări etc.. Se consideră că respectarea acestor cerințe contribuie atât la lectura cât mai rapidă și ușoară a articolelor (lizibilitate), dar, în egală măsură, facilitează procesul de publicare în sine.

Stilul APA este prezentat și în *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* (APA, 1992), unde câteva standarde etice (standardele 6.21-6.26) sunt destinate raportării și publicării informației științifice. În linii mari, aceste standarde se referă la: *Raportarea rezultatelor* (standard 6.21); *Plagiatul* (standard 6.22); *Onoarea/ creditul în publicare* (standard 6.23); *Duplicarea publicării datelor* (standard 6.24); *Distribuirea/ schimbul de date* (standard 6.25); *Referenții profesioniști (Professional Reviewers sau Peer Review)* (standard 6.26).

În mod similar, codul de etică *Code of Ethics* al *Australian Psychological Society* articulează și promovează principiile etice și stabilește standarde specifice pentru a-i ghida atât pe psihologi, cât și publicul larg, cu privire la înțelegerea clară a ceea ce înseamnă conduita etică profesională a psihologului și, implicit, la ce așteptări poate să aibă de la acesta. Secțiunea E a acestui cod este destinată activității de cercetare științifică și include două subsecțiuni referitoare la cercetarea științifică propriu-zisă (standardele B. 14.1. – B. 14.3.), respectiv la problema paternității autorului (standardele C 5.1. – C 5.4.).

Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică din România este un summum de principii și standarde etice necesare pentru exercitarea onestă a profesiei de psiholog. Codul oferă o bază consensuală pentru luarea de atitudine colectivă împotriva unor eventuale comportamente considerate a încălca principiile eticii profesionale. Deși, după cum arată și denumirea, accentul se pune pe respectarea regulilor de conduită profesională care vizează în special activitatea practică, codul conține și câteva articole de lege, subsumate unor principii și standarde cu rolul de a reglementa activitatea de cercetare științifică în domeniul psihologiei, în vederea asigurării calității și menținerii integrității acesteia. Principiile și standardele care conțin astfel de norme și reglementări sunt următoarele: principiul II - *Responsabilitate profesională și socială*; principiul III - *Integritate profesională*, respectiv, standardele etice generale care se referă la *prezentarea onestă a competenței*. Standardele etice generale se împart în mai multe categorii, însă le vom aminti doar pe cele relevante în raport cu subiectul prezentului articol, și anume:

standarde de confidențialitate (*Dezvăluirea de informații; Utilizarea informațiilor*) și standarde de înregistrare, prelucrare și păstrare a datelor (*Obținerea permisiunii*). Standardele specifice includ: Educația și formarea (*Conflicte în evaluare*); Cercetarea științifică și valorificarea rezultatelor (*Standarde internaționale; Acordul de cercetare; Excepția de la consimțământ; Corectitudinea datelor; Plagiatul; Onestitate științifică; Buna conduită în cercetarea științifică*).

6. În loc de concluzii sau necesitatea integrității științifice în cercetare și publicații

Gândirea științifică este semnul distinctiv al realizării intelectuale a speciei umane. Știința nu poate fi desprinsă de viața cotidiană. Întrucât cercetarea științifică are puterea de a influența opiniile și acțiunile oamenilor, „scriitorii” din spațiul academic trebuie să fie conștienți de importanța activității lor, făcându-se responsabili de conținutul lucrărilor pe care le publică și pe care trebuie să le redacteze cu mare grijă și rigoare. Ei trebuie să specifice atunci când se referă la ideile, faptele și cuvintele altui autor, în legătură cu un subiect de cercetare abordat, să utilizeze ghilimelele și să menționeze sursa folosită.

Nu este o noutate pentru nimeni că plagiatul abundă în proporții endemice în instituțiile de învățământ superior, atât în rândul studenților, cât și al profesorilor. Complexitatea *managementului plagiatului*, căci se poate vorbi și de un astfel de management, este o problemă cu care se confruntă nu doar studenții și profesorii, dar și instituțiile de învățământ. Prezența plagiatului în spațiul academic, în mediul universitar sau în institutele de cercetare are consecințe nefaste în ceea ce privește percepția publică a standardelor academice de excelență. Însăși integritatea unor astfel de instituții este pusă sub semnul întrebării, iar reputația le este afectată.

Nu este greu de constatat că instituțiile academice recunosc și răspund la problemele legate de plagiat doar ca reacție la presa negativă cu privire la calitatea academică din instituțiile de învățământ superior. Deseori, articolele din mass-media contribuie la formarea imaginii acelor instituții de învățământ care nu sancționează plagiatul, tolerându-i pe plagiatori. Pentru că, trebuie spus, plagiatorul este plagiator cu complicitatea (dezinteresată sau nu!) a celor din jur, iar darea lui în vileag ține, frecvent, de o anumită conjunctură! Și, ca urmare firească a unei astfel de „stări de lucruri”, jurnaliștii reclamă scăderea standardelor din educație și deteriorarea generală a rigorii, exigenței și integrității academice.

Plagiatul subminează integritatea academică pentru că este o formă de minciună, furt și de înșelare a celorlalți. Instituțiile de cercetare (cum ar fi universitățile) sau revistele academice au responsabilități uriașe și interese comune în ceea ce privește integritatea cercetării și publicațiilor. Instituțiile au îndatoriri importante cu privire la comportamentul cercetătorilor și la asigurarea unui mediu de cercetare sănătos, care să promoveze integritatea cercetării științifice. La rândul lor, revistele sunt responsabile de comportamentul editorilor, de protejarea rezultatelor cercetării și de asigurarea fiabilității conținutului publicat. De asemenea, este necesar ca instituțiile și revistele academice să comunice și să colaboreze, în mod eficient, cu privire la cazurile legate de integritatea în cercetare. La fel de important este ca instituțiile implicate în activitatea de cercetare (universități, institute, reviste etc.) să promoveze exemplele de bună practică în rândul cercetătorilor, autorilor, recenzorilor și editorilor (de exemplu, prin elaborarea unor politici instituționale de formare și dezvoltare profesională).

Revistele trebuie să facă eforturi pentru a detecta eventualele abateri, înainte de publicarea unei lucrări (de exemplu, screening-ul pentru plagiat). Instituțiile ar trebui să investigheze posibilele abateri, iar revistele ar trebui să corecteze sau să retragă constatările/ descoperirile care sunt invalide sau nesigure (din cauza unei abateri sau greșeli oneste) pentru a împiedica (in)ducerea în eroare a cititorilor. Prin urmare, chiar și atunci când se confruntă cu dovezi clare de abateri flagrante

(de exemplu, plagiat sau utilizarea necorespunzătoare a unor imagini), precum și cu o nevoie evidentă de a corecta o lucrare publicată, editorii trebuie să colaboreze cu instituțiile de cercetare și să se asigure că acestea sunt corect informate. În plus, revistele trebuie să lucreze cu instituțiile atunci când apar dispute între cercetători (de exemplu, cele cu privire la calitatea de autor sau de autor invitat). Atunci când se constată că un cercetător a comis o abatere gravă (cum ar fi, fabricarea de date, falsificarea, utilizarea unor informații confidențiale sau plagiatul), instituțiile de cercetare și revistele trebuie să revizuiască toate publicațiile anterioare ale celui în cauză, pornind de la premisa că abaterea disciplinară în cercetare și publicare nu poate fi un simplu incident izolat.

Instituțiile implicate în activitatea de cercetare trebuie să includă formarea unor *competențe de publicare*, ca partea a programelor de educație în integritatea cercetării și să elaboreze *politici care să susțină integritatea academică*. Astfel de politici trebuie publicate și puse în aplicare în cadrul respectivelor instituții (de exemplu, sub forma unor coduri de onoare). O altă formă de menținere și verificare a integrității științifice în spațiul este evaluarea de tip *peer review*.

Evaluarea *peer review* sau *inter pares* este un sistem utilizat pentru a aprecia calitatea științifică a unei lucrări, înainte de a fi publicată. Cercetători independenți, din același domeniu de cercetare, examinează *validitatea, semnificația/ relevanța și originalitatea* unor lucrări, în scopul de a-i ajuta pe editori să evalueze dacă respectivele lucrări merită sau nu, să fie publicate. Termenul provine din limba engleză unde: < *to peer* (vb. intr.) >, înseamnă „a se uita cu atenție la o persoană egală ca poziție socială, rang sau vârstă, pentru a identifica ceea se vede cu dificultate, parțial sau slab” (*Collins Dictionary of the English Language*). Evaluarea tip *peer review* poate fi aplicată și granturilor de cercetare, fiind utilă pentru detectarea erorilor sau fraudelor intelectuale. Se întâlnesc trei forme de *peer review*:

1. *single-blind review* – recenzenții știu cine sunt autorii, dar autorii nu știu cine sunt recenzenții (este sistemul obișnuit în cazul disciplinelor științifice, mai ales în științele exacte);
2. *double-blind review* – recenzenții nu știu cine sunt autorii, dar nici autorii cine sunt recenzenții (formă de *peer review* întâlnită cu precădere în științele socio-umane);
3. *open review* – recenzenții știu cine sunt autorii, iar autorii știu cine sunt recenzenții. Este forma fundamentală de *peer review*.

Deși are limitările sale, procesul de *peer review* este remarcabil, întrucât se bazează pe încrederea și cooperarea membrilor comunității științifice și, în egală măsură, acționează ca un sistem de control al calității, oferind asigurări și garanții că o lucrare de cercetare poate fi publicată în virtutea validității, relevanței și originalității sale. Mai mult, procesul este esențial pentru diseminarea, dezvoltarea și avansarea în domeniul cunoașterii științifice.

Spre deosebire de alte domenii de cercetare, psihologia, datorită specificului și „unicității” sale, trebuie să răspundă unor criterii de exigență științifică ce vin din cel puțin trei direcții și care se constituie în tot atâtea provocări: 1. criterii ce țin de ceea ce s-ar putea numi, „statutul” psihologiei ca disciplină științifică, care, asemenea științelor exacte sau științelor naturale, tinde să aibă legi, metode și, mai ales, „obiect” de cercetare; 2. criterii de etică și deontologie profesională, derivate din „rolul” de practician al psihologului; și 3. criterii de integritate academică, relativ la activitatea de cercetare (cercetare științifică propriu-zisă și publicare), în linii mari, comune cu cele ale altor domenii. Este de datoria fiecărui psiholog în parte, fie el cercetător și/ sau practician, și a tuturor, împreună, să transforme acele punctele de aparentă vulnerabilitate în tot atâtea atuuri, prin rigoare, onestitate, responsabilitate, corectitudine, competență și integritate profesională.

Bibliografie

1. Allan, A. & Love, A. (eds.) (2010). *Ethical Practice in Psychology Reflections from the creators of the APS Code of Ethics*. Southern Gate, Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, John Wiley & Sons Ltd..
2. Banyard Ph. & Flanagan. C. (2005). *Ethical Issues and Guidelines in Psychology*. New York: Routledge. (Ediție publicată de Taylor & Francis e-Library, 2006.).
3. Bell, A. (2005). *Debates in Psychology*. New York: Routledge, Francis & Taylor Group. (Edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2005.).
4. Crews, K. D. (2006). *Copyright law for librarians and educators: creative strategies and practical solutions* (2nd ed.). Chicago: American Library Association.
5. Feist, G. J. (2006). *The Psychology of Science and the Origins of the Scientific Mind*. New Haven and London: Yale University Press.
6. Francis, B. (2015). *Are you misusing other people's words?: what plagiarism is and how to avoid it*. Berkeley, Enslow Publishers, Inc., <http://www.enslow.com>.
7. Gross, R. (2012). *Themes, Issues and Debates in Psychology* (3rd. ed.). London: Hodder Education, Part of Hachette UK Company.
8. Hofman, J. (2009). *Introducing Copyright. A plain language guide to copyright in the 21st century*. Vancouver: Commonwealth of Learning.
9. McInerney, D. M. (2001). *Publishing Your Psychology Research. A guide to writing for journals in psychology and related fields*. Crows Nest: Allen & Unwin.
10. McLeod, K. (2007). *Freedom of Expression. Resistance and Repression in the Age of Intellectual Property*. Minneapolis – London: University of Minnesota Press.
11. Osiceanu M.-E. (2012). *Considerații privind drepturile de proprietate intelectuală în știință, tehnică și artă, sau între „creație” și „plagiat”, în volumul celui de-al XVIII-lea Simpozion Național de Utilaje pentru Construcții – SINUC 2012, Facultatea de Utilaj Tehnologic, Universitatea Tehnică de Construcții București. ISSN 2285-9209 sau ISSN-L 2285-9209.*
12. Patry, W. (2011). *How to Fix Copyright*. Oxford University Press.
13. Pecorari, D. (2013). *Teaching to Avoid Plagiarism. How to promote good source use*. New York: Open University Press, McGraw-Hill Education.
14. Pecorari, D. (2008). *Academic Writing and Plagiarism. A linguistic analysis*. New York and London: Continuum.
15. Smith, R. (2006). „Peer review: a flawed process at the heart of science and journals”, in *Journal of the Royal Society of Medicine*, Apr; 99(4): 178–182. doi: 10.1258/jrsm.99.4.178, PMID: PMC1420798., <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1420798/>.
16. Sternberg, Robert J. (ed.) (2006). *Reviewing scientific works in psychology*. Washington: American Psychological Association, 2006. x, 131 pp., <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=pzh&jid=200511869&site=ehost-live>.
17. Stokes, S. (2001). *Art and Copyright*. Oxford and Portland: Hart Publishing.
18. Sutherland-Smith, W. (2008). *Plagiarism, the Internet, and student learning: improving academic integrity*. New York and London: Routledge, Taylor & Francis Group.
19. Wager, E. & Kleinert, S. (2011). Responsible research publication: international standards for authors. Chapter 50 in: Mayer, T & Steneck, N. (eds.). *Promoting Research Integrity in a Global Environment*. Singapore, Imperial College Press / World Scientific Publishing: pp. 309-16.

-
20. Wager, E.; Kleinert, S. (2012). *On behalf of COPE Council. Cooperation between research institutions and journals on research integrity cases: guidance from the Committee on Publication Ethics (COPE)*. Version 1, Published March 2012., www.publicationethics.org.
 21. Wager, E.; Godlee, F.; Jefferson, T. (2002). *How to Survive Peer Review*. London: BMJ Books.
 22. Weber-Wulff, D. (2014). *False Feathers. A Perspective on Academic Plagiarism*. Berlin and Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer-Verlag.
 23. ***(2009). *Code of Ethics and Conduct*. Guidance published by the Ethics Committee of the British Psychological Society,
http://www.bps.org.uk/system/files/documents/code_of_ethics_and_conduct.pdf.
 24. ***(2010). *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct*.
<http://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>.
 25. ***(2013). *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică*. Document aprobat de Colegiul Psihologilor din România., <http://www.copsi.ro/>
 26. ***(2012). *Peer review. The nuts and bolts. A guide for early career researchers*. Published by Sense About Science, London, EC1R 0DP., www.senseaboutscience.org/pages/voys.html.
 27. ***(2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Published by American Psychological Association, Washington DC., www.apa.org/books/.
 28. ***(2015). *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*. Written by Committee on Publication Ethics - COPE/DOAJ/ OASPA/WAME. Approved by COPE Council December 2013, Version 2, Published online 22 June 2015.
COPE: <http://publicationethics.org/>.